

Krandžalov, Dimitr

Počet a význam slov prabulharsko-turanského původu v dnešní bulharštině

In: *Studia Balkanica Bohemoslovaca* : (příspěvky přednesené na I. celostátním balkanistickém symposiu v Brně 11.-12. prosince 1969). Pražák, Richard (editor); Dorovský, Ivan (editor). 1. vyd. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1970, pp. 190-201

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120685>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

POČET A VÝZNAM SLOV PRABULHARSKO-TURANSKÉHO PŮVODU
V DNEŠNÍ BULHARŠTINĚ

Dimitr K r a n d ž a l o v , Olomouc

Jak je všeobecně známo, v běžné historicko-filologické literatuře, je bulharský národ a jazyk počítán ke slovanským. Je to především proto, že jazyk nejstarších překladů do slovanštiny - církevněslovanský jazyk - je pokládán správně a plným právem za jazyk starobulharský.

Avšak podíváme-li se zblízka, jak je otázka původu bulharského národa a kultury vysvětlována podrobně, především v bulharské odborné literatuře historické a archeologické, vidíme tam jasně a kategorické úsilí představit je jako prabulharsko-turanské. Zásluha o založení bulharského stádu a jeho kultury, o vybudování tzv. monumentálních budov v Plisce a v Preslavu, je v bulharské historicko-archeologické literatuře připisována turanským kočovným Prabulharům.^{1/} Jsou to ve skutečnosti nepodložené hypotézy z konce minulého století, které sloužily několik desetiletí politickým zájmům bulharské buržoazie a německé dynastie. Tyto nesprávné hypotézy byly přeneseny i do poválečné marxistické literatury staršími zastánci těchto teorií, kteří v tomto směru působili i na většinu mladších badatelů a získali jim mezi nimi houževnaté zastánce. Není však pochyby, že tento stav nemůže zůstat natrvalo, rozpory mezi filologickým a historicko-archeologickým výkladem jsou nepřekonatelné.

Správný je filologicko-etnografický závěr, že bulharský národ a jazyk jsou nesporně slovanské. Je to naprosto jasné také z nepatrného počtu slov prabulharsko-turanského původu v dnešním bulharském jazyku.

V úzké souvislosti s tímto problémem je i otázka tzv. dědicví, tj. všeho toho, co bulharský národ převzal a dále rozvinul jednak od slovanské a prabulharské kultury a jednak od antické řecko-rímské a ovšem od starší thrácké kultury. To znamená, že při studiu nebo rozboru těchto problémů musíme počítat nejen se Slovy a Prabulhary, jak se to většinou dosud dělá, ale se všemi etnickými živly, které žily kdysi na příslušném území Balkánského poloostrova, dávno před barbarskými nájezdy a před usazením Slovanů a Prabulharů, a ovšem také těch, které mezi nimi žily nebo s nimi sousedily od nejstarších dob až do našich časů. Byl to autochtonní element řecký, albánský a romanizovaný, který byl rozdělen na několik skupin. K romanizovaným živlům na Balkáně patří

rumunský národ severně od Dunaje a tzv. Cincaři nebo makedonští Arumuni daleko na jihu.

Na čem se zakládá zmíněná prabulharská teorie o původu bulharského národa a jeho kultury kromě skromných písemných zpráv^{2/} a tzv. archeologického argumentu? Opírá se o určitý počet tzv. prabulharských slov v dnešní bulharštině. Je to otázka již stará a zabývala se jí řada učenců a nadšenců - přívrženců prabulharské teorie. Nejvíce pozornosti jí věnoval známý bulharský filolog Stefan Mladenov, autor jediného etymologického slovníku bulharského jazyka. Mladenov vydal roku 1921 rozsáhlou studii Pravděpodobné a domnělé zbytky jazyka Asparuchových Bulharů v novobulharském jazyku.^{3/} Autor uvádí a rozebírá podrobněji 11-13 slov, které by mohly být pokládány za zbytky turanské prabulharštiny, a když při každém z těchto slov uvádí i řadu někdy velmi vážných námitek, neboť některá z nich mohou být objasněna jako pocházející z jiných jazyků. Nejčastěji přicházejí v úvahu další turanské jazyky, různá nářečí hunského nebo avarského jazyka, jako je tomu např. u slova župan, které se vyskytuje také u Čechů a Slováků a Srbocharvátů, nebo slovo bagatur, které je běžné v ruštině a nemůže být tedy bez pochyb prabulharského původu atd.

Mladenov uvádí jako případně prabulharského původu např. slovo biser, které se vyskytuje také v ruštině jako бусы a biser a rovněž jako biser v ukrajinštině, srbocharvátštině a češtině. Nejpravděpodobněji je arabakého původu. Jak vidno, prabulharská etymologie je velmi málo pravděpodobná, přestože ji Mladenov připouští.

Ještě složitější je situace u slova boljarin=šlechtic. Vyskytuje se v několika slovanských jazycích, v rumunštině, maďarštině, litevštině a v lotyšském jazyku, ale hlavně v ruštině (boljarin-barin) a má zcela přijatelnou slovanskou etymologii od bolij. Někteří badatelé uvádějí také tureckou etymologii nebo dokonce keltskou. Mladenov trvá na turansko-prabulharském původu tohoto slova, ale jeho důvody jsou málo přesvědčivé.

Třetí slovo, které Mladenov uvádí, bělég=znak, označení, nemá nic společného se slovanským běl=bílý. Toto je známé i v srbocharvátštině (slovinsky a starorusky bělég). Vyskytuje se rovněž v albánštině, maďarštině a turečtině. To znamená, že slovo béleg může být jako destičky dalších slov v sousedních jazycích tureckého původu. Mladenov uvádí řadu podobných mongolsko-tureckých slov a setrvává na názoru, že je v bulharském jazyku prabulharského původu a že do ostatních jazyků se dostalo z bulharštiny. Možnou námitku, že v turečtině je toto slovo sotva přípustné jako slovanský vliv, zatímco opak je velmi pravděpodobný,

Mladenov vůbec nebere v úvahu. Jistota, se kterou prohlašuje toto slovo za bezpečně prabulharského původu, je zcela problematická.

Slovo belčug=prsten, kroužek, které Mladenov dále uvádí, se vyskytuje také v srbocharvátštině a rumunštině. Někteří badatelé se domnívají, že je kumánského původu.

Další slovo băbreg nebo bubrek = ledvina, se vyskytuje také v srbocharvátštině. Jeho prabulharský původ patří do oblasti domněnek stejně jako u předešlého slova belčuz.

Jako šesté uvádí Mladenov slovo kap, kapište = oltář, obraz, socha, svatyně, ikona, sloup. Šafařík je uváděl jako slovo finského původu, jiní je připsují řeckému vlivu. Vyskytuje se také v maďarštině.

I slovo kumir = vzor, představa, ideál, uváděl Šafařík rovněž jako finské slovo v jazyku Prabulharů. Jiní uvádějí sýrskou nebo arménskou etymologii. Mladenov je počítá za slovo prabulharské, avšak semitského původu.

Další slovo pašenog = manžel švagrové, je známé v srbštině a slovinštině. Řada badatelů soudí, že v tomto slově se kryje turecké badž, která má stejný význam. Mladenov předpokládá existenci prabulharské formy pašanog nebo pačanag, které připomíná řecké jméno Pečeněhů - Ματθιουδίου. Mladenov však nevysvětluje souvislost mezi významem švagr a Pečeněh a jeho ujistění, že toto slovo je přejato od Prabulharů před 6-7. stol., visí ve vzduchu, neboť ve skutečnosti slovo pašenog se v starobulharském církevním jazyku nevyskytuje a v novobulharštině se vyskytuje jen izolovaně, v jednom případě v Prilepu, v Makedonii, jak autor uvádí. Někteří badatelé se asi správně domnívají, že v makedonštině toto slovo je srbiamus. Mladenov se staví rozhodně proti tomuto názoru, ale rozhořčení není v etymologii argumentem.

Deváté slovo uvedené Mladenovem je san, sanovnik = hodnost, hodnostář, které mnozí badatelé řadí k indoevropským vlivům. Je běžné v staroslovanštině a ruštině. Mladenov uvádí řadu tureaných jazyků, kde se kořen san jeví jako domácí a trvá na prabulharském původu tohoto slova v církevní slovanštině a bulharštině, odkud prý přešlo do ruštiny.

Dále Mladenov uvádí slovo tojaga = hůl, které se vyskytuje také v srbštině, rumunštině a turečtině. V písemných pramenech se však vyskytuje v starosrbštině a staroruštině, odkud bylo přejato do novobulharštiny. Jiní povežují toto slovo za vliv kumánského nebo tatarakého jazyka nebo osmánské turečtiny, kdežto Mladenov trvá na jeho prabulharském původu.

Za prabulharské považuje Mladenov i slovo čertog, známé v starobulharštině, staroruštině a starosrbštině ve významu "svatební místnost" jemuž odpovídá pozdější osmansko-turecké cerdak = balkon.

Poslední, dvanácté slovo, které uvádí Mladenov, je čipag = taška, torba, živůtek, drátěná košile, lat. pectorale, které se vyskytuje jak v starobulharštině, tak i v novobulharském jazyku, v srbsčině a ruštině.

Tak z velkého množství slov, která byla do té doby uváděna různými badateli jako slova prabulharského původu, zbývá ve skutečnosti podle Mladenova pouhých 9-11 slov, která také nejsou zcela jistá. Závěrem Mladenov prohlašuje, že jejich počet není větší než 9-11, i když snad ještě existuje možnost nalézt v budoucnosti některá jiná slova v církevně-slovanských pramenech, dosud ještě řádně neprostudovaných, zatímco v nářečích se podle Mladenova již neobjeví v tomto ohledu nic nového.

Mladenov kategoricky odmítá domněnky některých učenců, že prabulharský jazyk měl hluboký vliv nejen na bulharštinu, ale i na sousední jazyky, rumunštinu, albánštinu, řečtinu. Stejně jako starší bulharský historik M. Drinov také Mladenov zdůrazňuje, že se nezachoval v slovanském a v bulharském jazyku žádný charakteristický rys prabulharského jazyka; naopak, prabulharský jazyk a sami Prabulhaři se asimilovali se Slovany, zatímco např. francý jazyk zanechal v románské francouzštině asi 400 slov a řadu germánských charakteristických rysů v mluvnici.

Pokud se týká gramatických vlivů prabulharštiny v bulharském jazyku, Mladenov uvádí, že se "rovná nule" (s.242), jak ve staré době, tak i v nové bulharštině a že bulharský jazyk se jeví jako čistě slovanský.

Mladenov dále upozorňuje, že čtyři z výše uvedených slov - kapište, kumir, san a čertog - se ve skutečnosti nezachovala v živé bulharštině, nýbrž byla dodatečně přejata vlivem ruského církevního jazyka v pozdním středověku. Tedy jako skutečné zbytky v živém bulharském jazyku Mladenov připouští jako celobulharské pouze piser, boljarin, bělég, bábrek a tojzava, k nimž připojuje i národní jméno Bulhar, zatímco belčug, pašenog a čipag jsou jenom regionální, východobulharské a tedy nepocházejí z oné nejstarší vrstvy turanské.

Dále se Mladenov vrací k autorům, kteří uváděli různá další bulharská slova jako slova prabulharského původu a při rozboru jednotlivých slov, někdy velmi podrobném, kategoricky odmítá jejich hypotézy.^{4/}

Přitom - a zdá se zcela právem - Mladenov poznamenává: "Pokud jde o osobní jména jako Asperuch, Kerdam, Keran, Šišman apod. možno přiznat, že některá z nich jsou nepochybně staroturanská, asparuchovsko-bulharská, ale ani v tomto případě nemohou sloužit jako důkaz

pro etnografické téze. Vždyť i u Srbocharvátů se setkáváme se jménem Karanovac, středisko okresu Čača v Srbsku, na levém břehu Ibaru... a dokonce i s příjmením Karano-Trpković atd." (s.287). Je známo, že také Praha pije káranskou vodu a toto jméno nemá nic společného s Prabulhary.

Na místě, kde Mladenov píše, že vliv prabulharského jazyka v mluvnicku dnešní bulharštiny pokládá za nulový, dodává:

"Tuto nepochybnou pravdu by si měli zapamatovat všichni, kteří z nej-různějších politických a šovinistických důvodů nazývají dnešní Bulhary "Tataro-Bulhary" nebo "Mongoly" a všelijak podobně. To platí nejvíce pro ty Bulhary, kteří se kdysi také z politických důvodů začali semí zdobit epitetem Tataro-Bulhaři" (s.242-243).

x   x   x

Bohužel, sám Mladenov se stal později obětí podobných nálad. Bylo to na počínání propagandy ve prospěch prabulharské, turanské myšlenky, kterou po I. světové válce v Bulharsku rozvíjel za pomoci všech oficiálních míst maďarský učenec Géza Fehér.^{5/} Ve skutečnosti Fehér oživoval v protislovanském smyslu hypotézu českého badatele v Bulharsku Karla Škorpila o bulharském původu reliefu jezdecke na skále z r. 1896^{6/}, tzv. Plisky z r. 1898^{7/} a tzv. pohraničních valů z r. 1905^{8/}.

Revanšistická politika tehdejších bulharských vlád napomáhala snažím bulharské buržoazie učinit z Bulharska pomocníka revanšistického Německa, k němuž se přidávalo Maďarsko. Nejvýznamnější bulharští archeologové a historici jako B. Filov^{9/}, G. Kacarov^{10/} aj. propagovali tzv. sásánovskou teorii o původu uvedených památek, která se doplňovala s hunsou teorií G. Fehéra ve vytváření a prohloubení zlatků v těchto složitých otázkách. K těmto oficiálním snahám se přidávali další učenici ve snaze dokázat, že na počátku bulharských dějin a i později hlavními tvůrci a nositeli kultury nebyli Slované, ale Prabulhaři.^{11/}

Zdá se to neuvěřitelné, ale i St. Mladenov napsal později studii, ve které filologickými argumenty se snažil dokázat Fehérovu verzi staré Škorpilovy teorie, že prý Prabulhaři stavěli vojenské tábory a opeňovali valy hranice všech zemí, kterými prošli, tedy i v jižní Besarábii.^{12/} Jako argumentu používal Mladenov jména existujícího města v jižní Besarábii Canul a říčky Cogălnic, kterým dává jako etymologii jméno Ogglos známé z historických pramenů jako název území, kde se rozdělil Bulhaři v čele s Asparuchem před svým přechodem přes Dunaj do Dobružže.^{13/} Ve zvláštní studii, v níž jsem se zabýval touto otázkou

ské a maďarsko-slovenské, jmenno Kuzman (jistě od řeckého Κοσμος), dále slova kalina, kalpak aj. Opera et impensa perit.

Posuzujeme-li tzv. dědictví jako celek a pokusíme-li se zjistit podle množství zachovaných slov, který etnický živel měl větší vliv na bulharský jazyk (samozřejmě kromě staroslovanského a ruakého), na prvním místě stojí jazyk osmanskoturecký, potom řecký, dále latinsko-románský, jenž by zahrnoval jazyky rumunský a italský. Albánských slov v bulharštině je jistě více než prabulharských a nepochybně jsou v něm i slova moderní, francouzská, německá a další. To svědčí o absurdnosti názoru, že několik málo slov nejistého prabulharského původu jsou jakýmsi ukazatelem povahy a původu dnešního bulharského jazyka a že bulharský národ a kultura jsou prabulharsko-turanského původu.

Objektivní řešení této otázky se zjednoduší, povšimneme-li si, že mezi dnešní bulharštinou a ostatními slovanskými jazyky existují současné značné rozdíly. V bulharštině existují především dva odlišné podstatné rysy - rozpad skloňování a enklitický nebo postpositivní člen - které má bulharština společně s rumunštinou kromě dalších společných rysů, jako je např. slovosled ve větě a velký počet společných slov. Rozpad skloňování, z něhož zůstávají pouze dvě formy, jedna pro nominativ - akusativ a jedna pro genitiv - dativ, a postpositivní člen jsou velmi významné, neboť odlišují bulharštinu od všech ostatních slovanských jazyků a rumunštinu od všech románských jazyků. Z toho je možno vyvodit jasný závěr, že proces etnogenese a glottogenese u těchto dvou národů neprobíhal tak jednoduše a přímočaře, jak si jej obyčejně představujeme, nýbrž že procesu utváření bulharského národa a jazyka se účastnily i další etnické a jazykové prvky, jejichž význam nebyl dosud správně oceněn ani prostudován, neboť pouhé konstatování těchto zvláštností nestačí. To znamená, že v tomto případě musíme přehodnotit závěry, vyplývající z oněch několika řádků historických zpráv z Teofana a patriarchy Nikefora, jejichž dosavadní interpretace je asi nesprávná, když není potvrzena ani jazykovým ani archeologickým materiálem. Musíme tedy věnovat velmi pečlivou pozornost substrátu, otázce, se kterými kmeny a jazyky přišli do styku Slované na Balkáně v různých jeho oblastech a v jakém rozsahu.

Představme si, jaký by to byl pádný argument pro prabulharskou teorii, kdyby bulharština měla tolik společných rysů s turanskými jazyky, kolik jich existuje mezi bulharštinou a rumunštinou. Je zřejmé, že těmto konkrétním existujícím společným rysům by měla být věnována daleko větší pozornost. Vyplývá z toho, že při studiu etnogenese a glottogenese bulharského národa se musí počítat s daleko větší účastí romanizova-

ného živlu. Zmíněné společné rysy mezi bulharštinou a rumunštinou jsou tak hluboké a trvalé, že předpokládají pro svůj vývoj a proniknutí v minulosti dlouhí období společného života obou národů nebo některých jejich větších částí.

Historické prameny, které máme k dispozici, je možno vykládat různě, zejména pokud jde o převahu jednoho národa nad druhým, ve smyslu politicko-hospodářském, což zřejmě není všechno.

Byl-li počátkem tohoto období příchod Slovanů na Balkán, jenc konec zůstává velmi problematický. Vznik národních států vedl vždy a všude k izolaci a k autonomnímu vývoji jednotlivých národů. Z období před vznikem rumunských knížectví známe z pramenů poměrně málo nejen o vztazích mezi lidovými masami, ale i o vrstvě sociálně vyše postavené, o šlechtě, knížatech atd.

Vědomosti o tomto období představují de facto jen velmi málo spolehlivé závěry jednotlivých učenců učiněné na základě některých jazykových jevů. Podobným jevům připisují někteří badatelé rozhodující význam, kdežto jiní je považují za zcela zanedbatelné. Jako příklady nám mohou sloužit především vztahy mezi rumunskými dialekty na severu a na jihu od Dunaje. Některá slova nebo dokonce i pouhé fonetismy slouží některým badatelům jako důkaz, že severodunajská rumunská nářečí, nebo některá z nich, pocházejí z oblastí jižně od Dunaje, kdežto jiní tvrdí, že pravdou je opak. Pro nedostatek materiálů a studií panuje zatím z těchto otázkách úplný chaos.^{22/} Snad nová věda, balkanistika, která se teprve rozvíjí, napomůže k řešení některých z těchto složitých otázek. Ovšem bude nutno, aby se nová věda zbavila starých nedostatků, především nacionalismu a snahy z mála vědomostí činit velké závěry.

x x x

V duchu toho bych chtěl upozornit na omyl, který se neustále opakuje, na nesprávný význam, který se v minulosti klád na národní jména jako znak národnosti. Je nutno si uvědomit, že v minulosti národy měly stejně jako mají i dnes skoro vždy aspoň dvě jména - jedno nebo několik vlastních a jedno nebo několik, která jim dávají cizinci. Obvyčné státní jméno nefunguje vždy jako jméno národa a obráceně; vycházíme-li ze jmen nám nejbližších zemí, Československa a Jugoslavia, víme, že jsou utvořena uměle a v žádném případě neodpovídají jazykové a etnické skutečnosti. Dnes již nevíme, že podobný vývoj měla také jména jako Germanie, Itálie, Francie, Anglie atd. V bližší nebo vzdálenější minulosti tyto dnes jednotné státy se skládaly z různých knížectví nebo

oblastí, jejichž jména fungovala i jako jména národní. Tomu tak bylo i se jménem státu Rumunska, který vznikl sjednocením knížectví Valašska a Moldavie r.1859. Před tím slovo Rumun v oblastech severně od Dunaje znamenalo jen zřídka Rumun v národnostním smyslu (jako Armin u Mecedorumunů).

Pokud se týká jména Bulhar a Bulharako, vyvoj byl poněkud odlišný. Myslím, že měl pravdu rumunský historik N. Iorga, když v jednom ze svých spisů tvrdil, že jméno státu "Bulgaria" je - jak sám říkal - diplomatického původu, konkrétně byzantského, utvořené v kancelářích byzantského dvora. Časem toto označení proniklo a rozšířilo se směrem shora dolů. Vzniklo vlastně při uznání bulharského státu Byzancí po porážce Byzance roku 679 nebo 680 spojenými silami Slovanů a Prabulharů. Byzantský dvůr však tehdy nepoužil jména dřívě na tomto území existující slovanské Sklavinie, která se rozprostírala asi od balkánských hor na jihu až k ústí Dunaje nebo i přes Dunaj na sever, nýbrž nazvala tento útvar jménem cizího, prabulharského živlu, který pomáhal tamějším Slovanům. Smysl změny, kterou provedla Byzance, byl asi v tom, aby Slované v dalších Sklaviních na Balkánském poloostrově (u Soluně, na Adriatickém pobřeží, snad v dnešní Slavonii, v slovinských Alpách a jinde) nežádali na základě precedentu rovněž uznání své samostatnosti a neodvolávali se při tom na případ Sklavinie již uznané u ústí Dunaje. Časem se jméno Bulgaria stalo mezinárodním jako označení státu a zůstává jím podnes. V důsledku toho si na toto jméno zvykal i sám slovanský lid ve snaze odlišit se od ostatních národů. Podobně jako po I. světové válce Československo a Jugoslavie, vznikají po II. světové válce podobné umělé názvy jako označení určitého státního útvaru, jako Tanzanie aj.

Proto soudím, že není správné pokládat jméno Bulhar^{22a/} za prabulharské slovo v dnešní bulharštině. Ve skutečnosti je to slovo umělé, cizí, a do Mladenova seznamu nepatří.

Myslím, že závěr tohoto rozboru může tvořit jednoduchá věta o tom, že množství tzv. prabulharských slov v dnešní bulharštině neskytá téměř žádnou oporu pro prabulharskou teorii o původu a povaze bulharského národa, jeho jazyka a kultury. Je to slovanský národ a jazyk a to je nezvratnou etnickou a jazykovou skutečností.

P o z n á m k y

1/ Dlouholetý spolupracovník B.Filova a po II.světové válce ředitel

- Archeologického ústavu BAV, K.Mijatev se pokusil svého času ve své studii Balgarsko izkustvo prez 9-10 vek, ve sb. Balgarija 1000 godini, Sofia 1930, str.139-182, odůvodnit, proč právě chánu Omortagovi (815-831) je nutno připsat tzv. monumentální architekturu v Plisce, Preslavu a v Madare a všechny vojenské a umělecké kvality, které je odlišovaly od údajně mnohem primitivnějších Slovanů. Mijatev měl za to, že Prabulhəri si přinesli sebou z oblasti severně od Černého moře (což bylo původně myšlenkou Filovovou) všechny k tomu potřebné vlohy. Tyto vlohy však, podle Mijatevova názoru, byly "nejednotné a řídily pod tvůrčím vědomím národa a každá z nich se mohla stát převládající až v důsledku nějakého vnějšího popudu" (str.145). Takovýmto vnějším popudem se stala prý výhodná Omortagova politika. Další vývoj vysvětloval Mijatev takto: "Jako první důsledek této politiky je třeba počítat vzkrísení staré představy monarchistické moci, té moci, již umění mělo přidat nyní nutnou svatozřít. Druhý důsledek byla převaha bulharského živilu nad slovansko-křesťanským a to vedlo k nevyhnutelnému obrození turansko-iránských tradic, které i bez toho nebyly ještě zcela zapomenuty u Bulharů v severních oboas-tech země" (str.145-146). Detailní kritiku těchto mylných názorů viz v mých pracích "O nejstarším slovanském hlavním městě Plisce", Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, -Historie III, 1965, str.43-83; "Jak se ze staré pevnosti u Aboby stala Pliska", tamtéž IV, 1957, str.55-76; "Architektura budov a stavební materialy", tamtéž I, 1957, str.1-10; tamtéž V, 1958, str. 35-130; část II, v Acta Universitatis Pragensis Olomucensis -Historica I, 1960, str.59-105; část II, tamtéž III, 1962, str.5-140; část III, tamtéž IV, 1963, str. 29-142 a část vědecká část Comment distinguer dans les matériaux archéologiques des pays balcaniques la population locale romanisée des Slaves et des autres éléments ethniques, tamtéž, VII, 1964, str.5-43.
- 2/ Theophrast Chronographia, ed.C.de Boor, t.I, Textus graecus, str. 358^{II} - 359^{II}, Lipsiae 1883, a Nicephori patriarchae Opuscula historica, ed.C.de Boor, str.342^C-352^C, Lipsiae 1880.
  - 3/ V Godišník na sof. universitet. Istoriko-filologičeski fakultet, sv. I, Sofia 1921, str.201-287.
  - 4/ Jsou to tato slova: bara, lopata, neni, sirace, sur, tjaťja, čep, baka, sosen, baj, balju, baram, bašta, bugla, gazja, gizdav, karam, kartavam, kiprja, kudja, gatvam, izkutvam, kutri, kašta, mačka, mo-ma, palam, pripravam, turjam, charanija, chubav, capvam, švor, čebur, čevrast, čevarkam, čepik, čep-ka, čiko, čoplja, čupja, šiška a šulo.
  - 5/ Smysl a význam činnosti G.Fehéra v Bulharsku mezi první a druhou světovou válkou analysoval a ostře odsoudil D.P.Dimitrov zároveň s kritikou ostatních bulharských učenců, kteří jej všestranně podporovali, jako např. B.Filova, G.I.Kacarova, Kr.Mijateva, N.mavrodinova a dalších, ve veřejných diskusích v letech 1947-1950, z nichž byla část otištěna v: Diskuse o stavu a úkolech bulharské archeologie, v Izvestija bulh. archeol.ústavu, XVII, Sofia 1950, str.431-480, a ve sborníku První vědecké konference Archeologického ústavu BAV. Květen 1950. Sofia 1951, stran 602.
  - 6/ V časopise Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen, Wien XIX, 1896, str.247-248. Této teorie se sám Skorpil zřekl v rozsáhlé bulharské studii v Byzantinoslavicách IV-1, Praha 1932, str.83-130, jež již otištění v Bulharsku bylo odmítnuto.
  - 7/ Viz Pamětnici na Odessos i Varna, Varna 1898.
  - 8/ Viz Materialy dlja bolgarskich drevnostej, Aboba-Pliska, S albomom s 118 tablicami i 58 risunkami v tekste. Izvestija Russkogo archeologičeskogo inštituta v Konstantinopolje, t.X, Sofia 1905, str.496.
- Viz též mou kritickou práci Zemní opevnovací zařízení na Balkánském

- poloostrově a falešná prabulharská teorie, Sofia 1948, stran 265, s mapami a fotografiemi.
- 9/ Viz zde pozn.5 a 1.
- 10/ Viz zde pozn.5 a 1.
- 11/ Viz mou kritickou stať Nepřežitá navrstvení z minulosti v učebnici bulharských dějin pro VII třídu, v čas. Narodna prosveta, Sofia 1949/6/2, str.82-94, mou brožuru Humi li sme nie, bălgarite, Sofia 1947, stran 67, a mou stať Jak dokazovali fašisté, že bulharský národ je hunského původu. Perly z naší hunomanské literatury v týdeníku Narodna borba, Sofia 1947 ze dne 22.2.1947.
- 12/ Voennijat stan na Asparucha v južna Besarabija, Godišnik na sof. u- tet, Istoriko-filol. f- tet, sv. XXIV, 1937-1938, stran 20.
- 15/ Viz mou studii Vznik bulharského státu a národa na Balkánském poloostrově, v čas. Slavia antiqua, Poznan (v tisku).
- 14/ Les noms Cahul et Cogalnic ne dérivent pas d'Ogglos, Byzantinoslavica IX-2, Praha 1948, str.192-202.
- 15/ Viz zde pozn.13.
- 16/ Prabălgarskata chudožestvenna industrija, ve sb. Madara II., Sofia 1936, str.153-273.
- 17/ Le trésor protobulgare de Nagy Szent Miklos, avec 50 planches et 134 figures dans le texte, Budapest 1943, stran 232.
- 18/ Izvestija na Bălgarskoto istoričesko družestvo XXII-XXIV, Sofia 1948, str.338-414.
- 19/ "K voprosu t.n. prabălgarskoj chudožestvennoj promyšlennosti" v čas. Slavia antiqua X, Poznan 1963, str.333-365.
- 20/ Pour dévoiler le mystère du trésor de Nagyszentmiklós. Le déchiffrement des inscriptions grecques, Archaeol. Ertésitô, Budapest 1950, str.39-49. Viz též Byzantinoslavica XII, Bibliografie str.203.
- 21/ Za predturskoto tjurksko vlijanie v bălgarskija ezik. Ošte njakolko prabălgarski dumj, v čas. Bălgarski ezik, XV-1, Sofia 1965, str.1-17.
- 22, 22a/ Viz podrobnosti v mé knize Valaši na Moravě. Materiály, problémy, metody, Praha 1963, v kapitole II, Stav bádání o původu rumunského národa a jazyka, str.11-21, Dnešní stav, str.21-36, a Existují na Balkáně další rumunské nářečí nebo další románské jazyky a národy? str.36-48.

LE NOMBRE ET LA SIGNIFICATION DES MOTS D'ORIGINE
 PROTOBULGARE-TOURIENNE DANS LA LANGUE BULGARE ACTUELLE

A l'étape actuelle des études on peut tirer la conclusion que la théorie de la prédominance des Protobulgares touraniens nomades sur les Slaves pendant l'époque initiale de l'histoire du peuple bulgare repose sur quelques renseignements très modestes et peu clairs, provenant de sources byzantines qu'on interprète jusqu'ici évidemment d'une manière unilatérale et qui sont restés sans critique scientifique profonde.

A ces questions se rattache aussi le problème de l'héritage d'un coté slave et protobulgare, mais d'autre coté aussi gréco-romain et thrace. Du point de vue de son contenu cet héritage devrait renfermer toutes les manifestations de la vie spirituelle et matérielle avec leurs créateurs et leur porteurs. Cela signifie qu'en ce cas on devrait compter non seulement avec la participation directe des Slaves et des Protobulgares dans le processus de l'ethnogénèse et de la glottogénèse du peuple bulgare, de sa culture et de sa langue, mais aussi avec la participation directe des autres éléments ethniques dans la Péninsule balkanique, dont les uns y vivaient avant l'invasion des peuples barbares et l'établissement des Slaves et des Protobulgares, tandis que les autres se sont maintenus entre eux jusqu'à nos jours.

Si on considère les choses du point de vue de la langue, on doit constater que le nombre des mots d'origine grecque et latine dans la langue bulgare actuelle est bien plus grand en comparaison avec celui des mots d'origine protobulgare-touranienne, à l'exception, bien entendu, des mots turcs qui représentent une influence beaucoup plus tardive et spéciale due à la domination turque depuis la fin du XIVe siècle jusqu'à 1878.

Les mots qu'on considère un reste protobulgare dans la langue bulgare actuelle, qui est donc entièrement une langue slave, sont les suivants: biser, bélég, belčug, boljarin, bābrek, kapište, kumir, pašanog, san-ovnik, tojaga, čertog et šipag. Il est à observer encore que l'origine protobulgare n'est pas toujours sûre ni leur conservation ininterrompue dans la langue bulgare. Beaucoup d'eux ont été probablement empruntés secondairement de la langue des rédactions russes des textes religieux pendant le Moyen Age plus tardif. Ils peuvent représenter aussi de restes des influences des langues des Huns et des Avars.

En général le nombre des mots attribués aux Protobulgares touraniens nomades ne dépasse pas 9-11 et leur signification nous montre qu'ils appartiennent aux divers domaines de la vie sociale.